

Uppdaterad åtgärdstabell för större ekbock, 2015 – 2019

(Cerambyx cerdo)

Hotkategori: **AKUT HOTAD (CR)**

Åtgärdstabellen har upprättats av
Länsstyrelsen i Kalmar län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Kalmar län

Tel: 010-223 80 00

E-post: kalmar@lansstyrelsen.se

Postadress: 391 86 Kalmar

Internet: www.lansstyrelsen.se/kalmar

© Naturvårdsverket 2018

Omslag: större ekbockar, foto Jonas Hedin

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för större ekbock 2010–2014 har tagits fram av Jonas Hedin och koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Kalmar län. Programmet har redovisats till Naturvårdsverket, som beslutat att förlänga programmet till och med 2019 med uppdatering av åtgärdstabellen.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2015–2019 för att större ekbocks bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns här:
<http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-6313-9>

Claes Svedlindh
Chef Naturavdelningen

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade den 13 december 2018 att fastställa en uppdaterad åtgärdsstabell och uppdatera de kortsiktiga målen för åtgärdsprogrammet för större ekbock (ärende NV-08801-18). Tabellen är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2015–2019. När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och ArtDatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för arten fastställs.

Innehåll

FÖRORD	1
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	2
INNEHÅLL	3
BAKGRUNDSBESKRIVNING	4
VISION OCH MÅL	5
Vision	5
Långsiktigt mål	5
Kortsiktigt mål	5
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	6
Dialog och samverkan	6
Aktiva åtgärder i fält	6
Skötsel och restaurering	6
Populationsförstärkande åtgärder	7
Datainsamling och analyser	7
Inventering och övervakning	7
Uppföljning	8
Kunskapsbehov	8
BILAGA 1.	9

Bakgrundsbeskrivning

Den större ekbocken är en skalbagge som tillhör familjen långhorningar. Den är Sveriges tredje största skalbagge (mätt i längd) efter ekoxen *Lucanus cervus* och smedbocken *Ergates faber*. Den större ekbockens larver lever under barken och i veden av levande solexponerade jätteekar. Larvens utvecklingstid är ungefär 5 år. Tidigare har arten funnits i den södra lövskogsregionen, det vill säga i Skåne, Blekinge, södra Halland, Östra Småland och på Öland. Idag finns den större ekbocken bara kvar i och invid Halltorps hage på Öland. De enorma avverkningarna av gamla ekar under 1800-talet i kombination med regleringen och rensning av stora åar (som gjorde att strandskogarna växte igen), upphört bete (som ledde till igenväxning av eklandskapen) och ett ökat avstånd mellan besatta lokaler är troligen förklaringen till artens kraftiga tillbakagång. Mer information om arten finns i Naturvårdsverkets rapport 6313 Åtgärdsprogram för större ekbock, 2010–2014.

Den uppdaterade åtgärdstabellen är en fortsättning på strävan att förbättra förutsättningarna för den större ekbockens framtida överlevnad i landet. En stor arbetsuppgift är att analysera lokalers lämplighet och utföra skötsel och restaurering av utvalda lokaler. Enstaka friska ekar kommer att skadas för att se om det kan leda till kolonisation av större ekbock. Odlingen vidareutvecklas då individer med ursprung i Halltorps hage blir fullbildade skalbaggar. Återetablering på två lokaler på fastlandet (en i Kalmar län och en i Blekinge län) påbörjas under programperioden. Merparten av åtgärderna sker inom ramen för Lifeprojektet ”bridging the gap” (för mer info se www.lifebridgingthegap.se). Information till markägare, brukare och berörda tjänstemän kommer att fortsätta. Nya metoder för uppföljning av arten utvecklas, bl a i samarbete med SLU.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 840 000 kr under giltighetsperioden 2015–2019. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Vision

Visionen är att den större ekbocken inom 50 år (till år 2060) endast anses vara sårbar (VU) eller missgynnad (NT) på rödlistan. Den svenska populationen uppgår till 1000 vuxna individer per år (totalt 5000 individer inklusive alla larvårgångar). Arten finns då etablerad i ett sammanhängande utbredningsområde med gamla ekar från Värnanäs söder om Kalmar upp längs kusten till Em och längs två tarmar längs med Alsterån (från kusten uppströms till sjön Allgunnen) respektive Emån (från kusten uppströms till Ryningsnäs). Dessutom finns den etablerad i ett sammanhängande ekområde från Karlskrona till Ronneby. ”Halltorpspopulationen” (i ett område från Saxnäs i söder till Borgholm i norr) kan bedömas vara långsiktigt livskraftig när den omfattar ca 500 vuxna individer per år (totalt ca 2500 individer med alla larvårgångar (kohorter) medräknade).

Långsiktigt mål

Senast år 2040 skall den svenska populationen av större ekbock överstiga 500 vuxna individer per år. Av dessa skall minst 100 imagines (adulta individer) per år finnas i varje tidigare förekomstområde vid Nedre Alsterån, Kalmarkusten, Nedre Emån och i Blekinges eklandskap. I varje förekomstområde där återetablering skett finns minst tre kärnområden med en populationsstorlek som överstiger 30 vuxna djur per år.

Kortsiktigt mål

Den större ekbocken finns kvar i Halltorps hage vid programperiodens slut. Eklandskapen runt Halltorp, längs Kalmarkusten, längs Alsterån och Emån i Kalmar län, samt mellan Karlskrona och Ronneby i Blekinge, är inventerade på skyddsvärda träd. Återetablering av större ekbock har inletts på två lokaler (en i Kalmar län och en i Blekinge län) på fastlandet. En fungerande uppföljningsmetod har utvecklats.

Åtgärder och rekommendationer

Dialog och samverkan

Ett informationsblad om den större ekbocken till markägare, brukare tas fram och används vid information om arten till markägare av fastigheter i närheten av lokaler där den större ekbocken ska återetableras. Ett seminarium om den större ekbocken ska anordnas för tjänstemän på berörda myndigheter, kommuner, skogsägarföreningar och Sveaskog. Guidningar om arten genomförs årligen i Kalmar och Blekinge län.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel och restaurering

Lokaler där större ekbock ska återetableras ska vid behov restaureras i god tid före återetablering. Hagmarksekar vars vitalitet hotas av igenväxning ska friställas även utanför skyddade områden. En långsiktig skötsel för att hålla en stor mängd jätteeakar i så varma lägen som möjligt måste upprättas. Det handlar både om att låta ekarnas stammar vara solexponerade och att ekarna ska stå relativt vindskyddade. I de flesta fall är bete med nötkreatur den mest långsiktiga skötseln för att hålla ekhagarna tillräckligt ljusöppna över tid. På lång sikt är det även viktigt att återskapa periodvis översvämning av svämskogar i Kalmar och Blekinge län.

Olika metoder att skada yngre ekar för att skapa miljöer för större ekbock ska testas i Halltorps hages NR (åtgärden överensstämmer med gällande skötselplan för NR Halltorps hage).

Halltorps hage. Foto Jonas Hedin

Populationsförstärkande åtgärder

Odling på Nordens ark fortsätter under hela programperioden för att få fram individer för utsättning. Från och med 2015 sker odling av avkommor med ursprung i Halltorps hage på Öland. Vid återetablering byggs voljärer runt ekar där större ekbocken ska återetableras. Under en inledande fas på några veckor hålls merparten av de vuxna större ekbockar som ska sättas ut, inom voljären, för att säkerställa att äggläggning sker utan att de vuxna ekbockarna dör av predation. Efter att äggläggning har skett öppnas voljären och ekbockarna får sprida sig fritt i det omkringliggande eklandskapet. Återetablering på en och samma lokal bör fortgå minst fem år i rad så att samtliga tänkbara larvstadier etableras på varje lokal.

Datainsamling och analyser

Inventering och övervakning

Kläckhålsinventering ska utföras årligen under programperioden, på samma sätt som gjorts sedan 2004.

Givet att ett fungerande feromon går att identifiera och bli användbart i fält så ska inventeringar med feromoner utföras på de lokaler där gamla gnagspår påträffats. Feromoninventeringen går att standardisera i så måtto av att levandefångst görs i fällor betade med feromonet med ett visst antal fällor per ytenhet och tid.

En metod för att inventera ekar, som innehåller larver och vuxna individer av större ekbock, med hund ska utvecklas. Metoden utvecklas i samverkan med hundtränare och hundägare. En eller flera unga hundar tränas att känna igen doften av större ekbock och att kunna skilja den doften från andra arters doft. Hundarna lär sig att markera förekomst av större ekbock i ett träd med någon form av särskilt beteende. Metoden att inventera skalbaggs-larver av läderbagge (*Osmoderma eremita*) med hjälp av specialtränad hund har visat sig fungera utmärkt i Italien och Österrike. Att inventera med hund bedöms vara den mest kostnadseffektiva inventeringsmetoden när det gäller att undersöka många potentiella, av större ekbock bebodda, ekar. Att leta efter nya färskt kläckhål från marken och med steg (ibland högt upp) i besatta ekar är mycket tidskrävande och svårt. Det finns även problem att skilja kläckhål från hål orsakade av larver av den stora träfjärilen (för mer info se i åtgärdsprogrammet).

Vissa kvarvarande eklandskap i Kalmar och Blekinge län ska inventeras med avseende på träd. Det rör sig om områden som ännu inte inventerats men som utgör potentiellt lämpliga områden för framtida återetablering.

Uppföljning

Biogeografisk uppföljning sker i Halltorps hage med omnejd 2015. Uppföljning av återetablering blir inte aktuell inom programperioden. Detta beror på att den större ekbocken har en femårig larvperiod och därför inte hinner utvecklas till vuxen skalbagge under projektperioden då återetablering inleddes först 2018.

Kunskapsbehov

Studier för att försöka finna ett aggregationsferomon kommer att utföras av SLU. Det kommer att utföras luftinsamling på laboratorium med påföljande kemiska analyser av ekbockar med polskt och senare med svenskt ursprung på Nordens ark. Detta kommer att kombineras med beteendestudier på laboratorium.

En analys av möjligheterna för och konsekvenserna av en återetablering av större ekbock på fastlandet ska göras i enlighet med IUCN:s och Naturvårdsverkets kriterier för utsättning och återetablering. Analysen ska även fokusera på insamlade data från trädinventeringen i Kalmar respektive Blekinge län för de lokaler där återetablering planeras. Analysen ska bl a reda ut hur många levande solexponerade jätteekar som finns inom 500 m respektive 3000 m från ekar i fokus för utsättning. Vidare ska en bedömning göras av hur det ser ut med ek-efterträdare på lokalerna och skötselbehovet för ekar över 80 cm i brösthöjdsdiameter. Konsekvenser och resultat från analysen ska sammanfattas i en rapport.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie ÅGP samt Områdesskydd och förvaltning

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Samverkan								
Information till markägare och brukare i närheten av lokaler för återetablering	H, K	Berörda	Lst, sks, skogsägarföreningar	NV-ÅGP	0		1	9
Seminarium för tjänstemän på Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Sveaskog, Naturvårdsverket och berörda kommuner	H	Halltorpshage	Lst H	NV-ÅGP	20 000		2	2019
Ett informationsblad till markägare och brukare om den större ekbocken tas fram	H		Lst H	NV-ÅGP	20 000		2	2019
Åtgärder i fält								
Frihuggning av jätteeckar utanför skyddade områden där återetablering pågår eller planeras framöver	H, K		Lst	NV-ÅGP	300 000		1	2019
Bete ska vid behov återinföras på lokalerna	H, K	Lst i samverkan med markägare och brukare		NV-skötsel, LBP	0		1	2019
Olika metoder att skada yngre ekar för att skapa miljöer för större ekbock ska testas	H			Life BTG		100 000	1	2016

NATURVÅRDSVERKET

Odling på Nordens ark för att få fram individer för utsättning			Lst, Nordens ark	NV-ÅGP	200 000		1	Årligen ³
Odling på Nordens ark för att få fram individer för utsättning			Lst, Nordens ark	Life BTG		300 000	1	Årligen ³
Bygge av voljärer runt ekar där större ekbocken ska återetableras (5 per lokal *2)			Lst H, K	Life BTG		200 000	1	2018
Datainsamling och analyser								
Trädinventering av utvalda eklandskap ²	H, K	Emån, Alsterån, Eklandskapet mellan Karlskrona och Ronneby	Lst	NV-ÅGP	200 000		1	2019
Kläckhålsinventering Halltorps hage	H	Halltorps hages NR	Lst	NV-Skötsel		75 000	1	Årligen ³
Träning av ekbockshund	H		Lst	NV-ÅGP	100 000		1	2019
Kunskapsbehov								
Beteendestudier och luftinsamling med påföljande kemiska analyser större ekbockar på Nordens ark för att finna ett feromon		Nordens ark	Universitet	SLU Alnarp	0		2	2019
Analys av konsekvenserna av en återetablering i enlighet med NV:s och IUCN:s kriterier	H		Lst H, NV		0		1	2019
Rapport författas som sammanfattar analysen inför återetableringen	H		Lst H		0		1	2019
<i>Total uppskattad kostnad för åren</i>					<i>840 000</i>	<i>675 000</i>		

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² – Inventering som inte är planerad enligt Bilaga 1 kan utföras i mindre omfattning även i län/områden/lokaler som inte är listad som berörda län enligt ovan om det förekommer starka indikationer av artens förekomst. Sådana inventeringar ska i förväg stämmas av med koordinerande länsstyrelse för programmet.

³ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.

